

Вишња Б. Вишњевац¹
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет Пале
Катедра за русистику

О КОНГРУЕНЦИЈИ СТАРОРУСКИХ ЗБИРНИХ ИМЕНИЦА У ПОВЕСТИ О МИНУЛИМ ВРЕМЕНИМА²

Апстракт: *У раду се на материјалу староруског споменика Повест о минулим временима разматра конгруенција збирних именица братнѣ, дружнѣ, Роусѣ и родѣ са заменицама, глаголима, партиципима, посесивима и придевима. Таква конгруенција могла је бити семантичка – када је реч уз коју збирна именица стоји у форми множине, или формалнограматичка – када је одговарајућа реч у форми једине. Истовремено се врши поређење са српским језиком и разматра конгруенција у оквиру одговарајућих преводних еквивалената.*

Кључне речи: *конгруенција, збирне именице, староруски језик, српски језик.*

0. Увод

У овом истраживању на материјалу *Повести о минулим временима* (даље: ПМВ), према Лаврентијевском летопису (даље: ЛЛ) из 1377. године разматрају се збирне именице братнѣ, дружнѣ, Роусѣ и родѣ. На разлике између ЛЛ и млађих преписа ПМВ – *Тројичиног* (даље: Т) из XIV–XV века, *Радзивиловског* (даље: Р) с краја XV века, *Рукописа Московске духовне академије* (даље: А) из XV века указиваћемо у анализи уколико су релевантне за истраживање. Када је реч о преводима староруског споменика на српски језик, за потребе наше анализе користили смо преводе Н. Косовића и В. Минића³.

¹ visnja.visnjevac@ff.ues.rs.ba

² Рад је под називом *О конгруенцији збирних именица у староруском језику* изложен на научном скупу *Наука и стварност*, одржаном у мају 2019. године на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву.

³ В. Минић је ово дело превео фрагментарно.

Истраживање се проширује лексикографском интерпретацијом у речницима староруског и савременог српског књижевног језика.

Методом упоредног проучавања, а у оквиру синхроног пресека, врши се поређење конгруенције у староруском и савременом српском језику, а у појединачним примерима, методом преводне семантизације, нуде се и нова преводилачка решења.

Задатак овог истраживања је, с једне стране, да се опише конгруенција између староруских збирних именица и осталих врста речи, а с друге стране, да се упореди стање у староруском и савременом српском језику.

1. Збирне именице

1.1. Збирне именице означавају скуп лица или предмета који се посматра као једна целина (Shakhmatov 1941: 131), односно мноштво живих и неживих ентитета у оквиру недељиве целине (Свијовић 2019: 141). В. И. Дектјарјов истиче да збирне именице у одређеном контексту могу указивати и на конкретну множину, али да је и у таквим примерима њихова основна функција указивање на множину као целину (Dektiārev 1982: 92).

У *Руској грамматици* (*Russkaiā grammatika*, т. I, 2005: 472-473) збирне именице, мотивисане именицама или придевима, улазе у састав групе именица *singularia tantum*, које имају само форму јединине, тј. у оквиру ове групе не може се изразити опозиција јединина/множина, али се у неким примерима појављују множински облици кад се измене семантички услови употребе именице.

В. И. Дектјарјов конгруенцију описује на следећи начин: „Согласование наряду с управлением и примыканием является способом оформления или морфологического выражения синтаксической связи между словоформами в словосочетании” (Dektiārev 2014: 116). Конгруенција се одређује као прилагођавање форме зависног члана главном члану (*Russkaiā grammatika*, т. II, 2005: 56). Она представља формално и/или семантичко усклађивање зависних синтаксичких јединица са граматичким облицима и/или значењима јединица које имају самосталнији синтаксички статус (Piper et al. 2017: 266). „Формална конгруенција представља граматичко прилагођавање облика зависног синтаксичког дела облику главног дела чак и када се то разилази са реалним значењем главног дела. [...] Семантичка конгруенција представља прилагођавање облика зависног синтаксичког дела значењу главног дела, а не његовом граматичком облику” (Piper et al. 2017: 267). Даље се у истој граматици посебно издваја унутрашња конгруенција која се остварује између главног дела

именичке синтагме и његових зависних делова, као и спољашња конгруенција, а која представља конгруенцију субјекта са предикатом (Piper et al. 2017: 267). И у *Руској граматици* се посебно издваја веза између субјекта и предиката, па се истиче: „Внешне связь координации подлежащего и сказуемого сходна с подчинительной связью согласования. Но внутренний характер этой связи и ее грамматические признаки – иные, чем у связи согласования” (*Russkaja grammatika*, т. II, 2005: 94).

М. Стевановић наводи да се уз збирне именице предикат „употребљава у множини, јер је субјекат стварно множина, или у јединици, зато што субјекат има облик јединице” (Stevanović 1936: 202–203). Говорећи о збирним именицама на *-ад*, А. Пецо истиче да је приликом конгруенције са њима, уколико се на збирне именице гледа као на целину, предикат у јединици, а уколико се оне посматрају као множина јединки, предикат у множини, иако је у српском језику чешћа конгруенција са предикатом у множини (Ресо 1956: 245).

На важност проучавања конгруенције збирних именица са речима уз које стоје указује Д. Цвијовић, истичући посебно разматрање слагања „збирних именица (као субјеката) и њихових глагола (као предиката)” (Cvijović 2017: 283). В. И. Дектјарјов указује на важност проучавања конгруенције субјекта, израженог збирним именицама, и предиката у старим словенским језицима пошто се на тај начин може анализирати специфичан карактер просте реченице (Dektiarev 2014: 117).

1.2. У нашем истраживању ми ћемо обратити пажњу управо на питање конгруенције староруских збирних именица и речи које конгруирају са њима, односно на конгруенцију у оквиру именичких синтагми, али и на конгруенцију између именица и глаголских облика, па ћемо сам појам конгруенције посматрати са формалнограматичког и семантичког становишта.

У нашем корпусу староруске збирне именице конгруирају са заменицама, глаголима, партиципима, придевима и посесивима.

У ПМВ анализиране збирне именице конгруирају са личним, присвојним, показним, одређеним, неодређеним и односним заменицама. Семантичка конгруенција се готово искључиво реализује између именица и личних заменица, док је формалнограматичка конгруенција најочљивија у оквиру синтагме коју чине именица и присвојна заменица.

Када је реч о конгруенцији староруских збирних именица и глагола, доминира семантичка конгруенција, односно различити глаголски облици су у форми множине, док се формалнограматичка конгруенција ретко среће. На неке специфичности глаголских облика указаће се у даљем тексту. В. И. Дек-

тјарјов разлог за семантичку конгруенцију између збирних именица види у самом значењу, у примерима када оне означавају лица. С друге стране, уколико збирне именице означавају предмет, глагол је у форми једнине (Dektiārev 1982: 99; 2014: 120, 126). У нашим примерима све анализиране именице означавају лица.

Са анализираним збирним именицама у староруском језику конгруирају радни и трпни партиципи, и то у оквиру следећих синтаксичких функција: радни партицип садашњег времена (даље: РПСВ) у атрибуцској, адвербијалној, атрибуцско-адвербијалној и функцији апсолутног датива (даље: АД); трпни партицип садашњег времена (ТПСВ) у атрибуцској функцији и трпни партицип прошлог времена (ТППВ) у предикатској и функцији АД. Поред тога, наведени партиципи имају значења различитих глаголских времена, на шта ћемо указивати у даљој анализи. В. И. Дектјарјов наводи да су радни партиципи у староруском језику приликом конгруенције са збирним именицама које означавају лица били у форми множине (Dektiārev 2014: 131). Ми ћемо у нашим примерима конгруенцију са радним, као и са трпним партиципима, размотрити у оквиру њихових појединачних синтаксичких функција.

Придеви се употребљавају у склопу синтагме, а између њих и одговарајуће збирне именице чешће се остварује формалнограматичка, али су посведочени примери и за семантичку конгруенцију.

Између посесива, као хибридне врсте речи (в. Maroevich 1997: 42) и збирних именица остварује се формалнограматичка конгруенција, тј. посесиви су у одговарајућој форми једнине.

Неретко се употребљавају неправилне форме збирних именица, тј. долази до мешања падешких облика, што ће се размотрити у наставку текста.

2. Збирна именица братња

В. И. Дектјарјов (1982: 92; 1987: 59–60) објашњава да су збирне именице у староруском језику функционисале као лексичка средства за исказивање множине и да су се употребљавале уместо граматичких форми како множине тако и двојине. Аутор наводи управо именицу *братња* указујући на то да она мења облик номинатива множине **брати*, а у неким примерима и двојине *брата*. М. Стевановић истиче да именице *браћа* и *деца* у српском језику увек имају значење множине јединки (Stevanović 1936: 205). Именица братња у речницима староруског језика одређује се као збирна (SDRYA, I, 307; SRYA, I, 322; Sreznevskij, I, 169), а њени преводни еквиваленти у српском језику

су збирне именице *братија* и *браћа* (RMS, I, 263, 265), у зависности од значења.

Староруска збирна именица *братња* у анализираним примерима конгруира са заменицама, глаголима, партиципима и придевима.

2.1. Конгруенција са заменицама. – Када је реч о заменицама, са именицом *братња*⁴ конгруирају личне, присвојне, показне и одређене заменице, при чему се између именице и личних заменица остварује семантичка конгруенција, између именице и присвојних заменица формалнограматичка, а између именице и одређених, као и показних заменица реализују се обе конгруенције.

(1) н нача помышлатн· яко нзбью всю братью свою· н прнму власть Русьскую едннѣ· (ПВЛ 139)

(1а) И поче да размишља: „Убићу *сву браћу своју* и сам ћу узети власт у Руској земљи”. (ПМЉ, 87)

(2) тако во баше любви в братън тон· [н] вздержанье велнко· (ПВЛ 188)

(2а) [...] ето, таква би љубав и подвизање велико међу *братијом овом*. (ПМЉ 116)

У првом наведеном примеру одређена заменица *всѣа* и присвојна заменица *своѣа* су у акузативу јединине женског рода, а у примеру бр. 2 показна заменица *та* је у локативу јединине женског рода. Дакле, у оба примера између заменица и анализираних именица остварује се формалнограматичка конгруенција.

(3) Н по снхѣ братън держати· почаша родѣ нхѣ княженье в Полахѣ· (ПВЛ 10)

(3а) И послје *ове браће* поче да код Пољана кнежевску власт држи род њихов, [...] (ПМЉ 9)

(4) братъа же оуда[рн]вше в вло· н собращасѣ всн· (ПВЛ 186)

(4а) [...] а *братија* удари у клепало, и сакупи се *сва*. (ПМЉ, 115)

У примеру бр. 3 показна заменица (ж. р.) *сѣа* употребљена је у форми локатива множине (конструкција *по* + *локатив* има временско значење), а у

⁴У нашим примерима среће се и двојина именце *братъ*: ѿ ваю брату своєю (ПВЛ 200). У неким примерима, као што је наведени, у млађим преписима стоји збирна именица: *братън своег* (ПВЛ, РА). Међутим, и овде видимо неправилну форму за генитив, па би одговарајући облик гласио: *братѣѣ својеѣ*.

примеру бр. 4 заменица (ж. р.) *вѣсѣ* у форми је номинатива множине мушког рода, односно између ових заменица и именице *братнѣ* остварује се семантичка конгруенција. У примеру бр. 4 преписи Р и А наводе синтагму *братѣ* *вѣсѣ*, у оквиру које се реализује формалнограматичка конгруенција. Нешто ниже у тексту видећемо заменицу *сен* у форми јединине женског рода (пример бр. 9). Приликом превођења на српски језик, староруска именица *братнѣ* замењује се збирним именицама *браћа* и *братија*, а између њих и заменица реализује се формалнограматичка конгруенција.

Анализа показује да се између именице *братнѣ* и личних заменица остварује семантичка конгруенција.

(5) совѣкупленѣ же братѣн. рѣ нмѣ љнтопнн (ПВЛ 157)

(5а) Братији пак сакупљеној рече Антониј: [...] (ПМЉ 97)

Најчешће су личне заменице дистантно употребљене, тј. не стоје непосредно уз именицу на коју се односе. Како објашњава В. В. Иванов, у раном староруском језику функцију 3. лица личне заменице вршиле су показне заменице *н* (мушки род), *ѣ* (женски род), *ю* (средњи род). Ове заменице рано су се изгубиле, а замениле су их показне заменице *онѣ*, *она*, *оно*. На разлике у значењу указивао је акценат – личне заменице имале су форме *онѣ*, *она́*, *оно́*, а показне – *онѣ*, *она*, *оно* (Ivanov 1990: 283).

У конгруенцији са заменицама именица *братнѣ* у више примера показује извесне неправилности, за шта ћемо навести неколико примера:

(6) сѣѣ сѣѣ мон. ѹто юсн пожнлѣ бес пѣѹалн на свѣтѣ семѣ. многы напастн прннмѣ ѣ люднн н ѣ брѣ своѣю. (ПВЛ 202)

(6а) [...] „Оче, оче мој! Шта си на овом свијету поживио без јада, многе напасти примивши од људи и од *браће своје*? [...]” (ПМЉ 124)

(7) прннмшю послѣже всѣ брѣ столѣ сѣѣ своѣго по смѣртн брата своѣго. (ПВЛ 216)

(7а) Овај прими послије *све браће* сто оца својега, [...] (ПМЉ 132)

У примерима бр. 6 и 7 ни именица ни заменица нису у одговарајућем облику, односно у форми генитива јединине женског рода – *братѣ* *своѣѣ* (пример бр. 6), *всѣѣ* *братѣѣ* (пример бр. 7). Облици су измењени под утицајем руске рецензије црквенославенског језика. У примеру бр. 6 у преписима Р и А наводи се неправилна форма *братѣн*, у примеру бр. 7 – *братнн*. Поред генитива ове

именице, у неким примерима неправилна је форма датива једнине (пример бр. 23).

Посведочени су и примери у којима уместо вокатива именице братнѧ стоји облик номинатива, односно долази до унификације вокатива и номинатива. Вокатив једнине женског рода меке варијанте именица ѧ основа, којима је припадала збирна именица братнѧ, гласио је братѣе.

(8) ѡпѣ же рѣ нмѣ брѧѧ моѧ н ѡѣн мон· н ѹада моѧ· (ПВЛ 186)

(8а) Он им рече: „*Браћо моја*, и оци моји, и чеда моја! [...]” (ПМЉ 115)

С друге стране, неправилности се могу односити само на заменицу која конгруира са именицом братнѧ, што је опет утицај руске рецензије црквенославенског језика, а то нам показује следећи пример:

(9) По снхѣ же лѣтѣхѣ по смрѣтн братѣѣ сеѧ (ПВЛ 16)

(9а) Послије овога, послије смрти *браће ове*, [...] (ПМЉ 12)

У наведеном примеру показна заменица сеѧ требало би да гласи сеѣ будући да је реч о генитиву једнине, а неправилан облик заменице, али и именице наводи се у препису Р: братѧн сеѧ.

2.2. Конгруенција са глаголима. – В. И. Дектјарјов истиче да су приликом конгруенције са збирним именицама на *-ия*, као што је *братия*, глаголски облици били у множини (Dektiārev 2014: 120–121). У оквиру конгруенције субјекта са предикатом у староруском језику П. Ј. Черних објашњава да се у множини остварује конгруенција по смислу, обично ако је субјекат исказан збирном именицом којом се означавају лица (Chernykh 1952: 265). М. Стевановић наводи да је приликом конгруенције са збирном именицом *браћа* предикат у множини (Stevanović 1936: 204–205).

У примерима што следе глаголске форме које конгруирају са именицом братнѧ су глаголска времена индикатива – аорист, имперфекат, презент – и императив. Између именице и глагола готово искључиво се остварује семантичка конгруенција, односно глаголски облици су у множини, што нам показују наредни примери:

(10) н наѹаѧѧ прнходѧтн к нему брѧѧ. (ПВЛ 157)

(10а) [...] и *почеше* да долазе к њему *браћа*, [...] (ПМЉ 97)

(11) плакахуса брѧѧ глѧѧе. (ПВЛ 188)

(11а) [...] *плакаше братија*, говорећи: [...] (ПМЉ 116)

(12) н ндоша браѣ ко Антопю. н рѣша ѿѣ браѣ оумножаютса. (ПВЛ 158)

(12а) И *иђаше братија* к Антонију, и рекоше: „Оче! *Братија се умножава*, [...]” (ПМЉ 98)

У наведеним примерима у преводу на српски језик између именице *браћа* и аориста *почеше* остварује се семантичка конгруенција, а између именице *братија* и имперфекта *плакаше*, *иђаше* и презента *умножава се* – формалнограматичка конгруенција.

Ретки су примери у којима је између анализиране староруске именице и глагола остварена формалнограматичка конгруенција.

(13) н собрасѣ братѣ к нему чнсломъ ·ѿи. (ПВЛ 157)

(13а) [...] и *сбра се братије* код њега бројем 12, [...] (ПМЉ 97)

У примеру бр. 13 у препису Р наводи се номинатив јединице БРАТѢ, иако би правилан облик ове именице требало да је у форми генитива БРАТѢ. Овде је аорист глагола СОВАТИ СѢ у форми 3. лица јединице, односно долази до формалнограматичке конгруенције са анализираном именицом.

Специфичне форме конгруенције огледају се у безличним конструкцијама, у оквиру којих је глаголски облик у форми јединице средњег рода партиципа на -л:

(14) н рекоша ѿму ѿѣ оумножнлосѣ братѣ (ПВЛ 158)

(14а) [...] и рекоше му: „Оче! *Умножила се братија*, [...]” (ПМЉ 98)

У примеру бр. 14 глагол ОУМНОЖИТИ СѢ у форми је јединице средњег рода партиципа на -л, у функцији крњег перфекта, а именица је у генитиву јединице.

Занимљиви су примери у којима се у истом контексту између именице БРАТѢ и глагола јавља семантичка, а између ње и заменица или придева – формалнограматичка конгруенција:

(15) н посѣ спѣшасѣ браѣ всѣ. н рѣ Володнмерѣ. (ПВЛ 279)

(15а) И затим *се нађе сва браћа*, и рече Владимир: [...] (ПМЉ 160)

(16) аще братѣ етерѣ вындаше нз манастирѣ. всѣ браѣ нмѣху ѿ томъ печѣль велнку. (ПВЛ 188–189)

(16а) Ако који брат излазаше из манастира, *сва браћа бијаху* због тога *тужна*; [...] (ПМЉ 116)

У примерима бр. 15 и 16 показна заменица ВСѢ у форми је номинатива јединице женског рода, због чега се остварује формалнограматичка конгруенција,

док је, с друге стране, глагол у форми 3. лица множине аориста, у примеру бр. 15, 3. лица множине имперфекта, у примеру бр. 16, па се реализује семантичка конгруенција. У примеру бр. 15а у преводу на српски језик између именице *браћа* и глагола у форми аориста, који би се могао читати и као презент, реализује се формалнограматичка конгруенција, док је у примеру бр. 16а глагол *бити* у форми множине.

2.3. Конгруенција са партиципима. – Када је реч о партиципима, у нашем корпусу са збирном именицом братња конгруирају РПСВ, РППВ и ТППВ у оквиру различитих синтаксичких функција: РПСВ среће се у атрибутој, адвербијалној, атрибуто-адвербијалној и функцији АД, РППВ – у адвербијалној, атрибуто-адвербијалној и функцији АД, а ТППВ – у предикатској и функцији АД.

(17) аце прнапаше кому цвѣтокъ· в поюцихъ ѿ братѣа· (ПВА 190)

(17а) [...] ако се цвијет качаше за кога од *братије која поје*, [...] (ПМЉ 117)

У овом примеру РПСВ је, у оквиру атрибутоке функције, у форми множине одређеног вида, односно остварује се семантичка конгруенција. РПСВ, поред основног значења презента, могао је имати и значење имперфекта, када се ради о прошлој радњи (в. Višnjevac 2016: 106–107, Višnjevac 2017а), као што је у наведеном примеру. Имајући у виду његово имперфекатско значење, превод би могао гласити: *братија која појаше*. Преписи Р и А наводе конструкцију отъ поюцихъ братѣа, иако форма генитива ове именице гласи братѣа.

(18) н молѣтъ Бѣ за сдѣ сущюю врдю· (ПВА 198)

(18а) [...] и моле Бога за оvdје *живућу братију*, [...] (ПМЉ 122)

У наведеном примеру РПСВ је у атрибутокој функцији, у форми акузатива једине женског рода одређеног вида, због чега се остварује формалнограматичка конгруенција. У овом примеру РПСВ је употребљен у свом основном значењу презента.

(19) вратѣа же вземше н на сапн· поставнша н прѣмо цркѣн· (ПВА 186)

(19а) [...] а *братија, ставивши* га на саонице, поставише их право према цркви. (ПМЉ 115)

(20) н се ѣму глѣцю· плакахуса врдѣа глѣце· (ПВА 188)

(20а) И док он ово говораше, плакаше *братија, говорећи*: [...] (ПМЉ 116)

У наведеним примерима у оквиру мешовите, односно атрибутско-адвербијалне функције (в. Vishnevats̄2017b) партиципи су у постпозицији у односу на именицу, у форми множине неодређеног вида мушког рода, односно остварује се семантичка конгруенција. РППВ у староруском језику могао је имати значење аориста и перфекта (в. Vishnevats̄2017b 342–346, Višnjevac 2018: 684–688). Будући да се оваква употреба партиципа може тумачити на два начина, превод би, поред конструкција са глаголским прилозима, могао гласити и: *братија која га стави на саонице* и *братија која говораше*.

(21) њднноу бо њему стоџцю в црѣквн на мѣстѣ своємъ· възведѣ ѡун свон· позрѣ по братѣн· нже стоџатъ поѡцѣ по ѡѡбѣма страпама· (ПВА 190)

(21a) Једном, када стајаше на свом мјесту у цркви, подиже он очи своје, погледа на *братију*, [...] (ПМЉ 117)

У примеру бр. 21 РПСВ је у множини неодређеног вида мушког рода, у адвербијалној функцији, због чега се између њега и анализирани именице реализује семантичка конгруенција. У преводу на српски језик изостављен је наведени фрагмент, а овај део текста може се превести конструкцијом са глаголским прилогом *појући*.

(22) н рѣша Новгородцн· аще княже братѣ наша нсѣѡена сутѣ· можемъ по тоѡѣ боротн· (ПВА 141)

(22a) И казаше Новгородѣани: „Иако су, кнеже, *браћа* наша *исјечена* – можемо се за тебе борити.” (ПМЉ 88)

У примеру бр. 22 ТППВ употребљен је у предикатској функцији, у форми једине женског рода неодређеног вида. Дакле, овде се између именице и партиципа, као и именице и присвојне заменице *наша*, остварује формалнограматичка конгруенција будући да су анализирани облици у једини, а између именице и глагола *быти*, у саставу предиката, остварује се семантичка конгруенција. О сличним примерима говорили смо и у претходној тачки (т. 2.2. примери бр. 15, 16). В. И. Дектјарјов, анализирајући наведени пример, објашњава да се на овај начин нарушио однос у оквиру категорије рода између помоћног глагола и именског дела предиката, исказаног трпним партиципом (Dektiarev 2014: 132).

У синтаксичкој функцији АД (в. Višnjevac 2017a: 77–87, Višnjevac 2018) учествују РПСВ и РППВ, али и ТППВ.

(23) н пресѡдѡцин братѣ поѡцѣ ту оу него· (ПВА 188)

(23а) И *пресједи братија* ту ноћ поред њега, [...] (ПМЉ 116)

(24) СОВЪКУПЛЕНЪ ЖЕ БРАТЬН· рѣ нмъ ѿтоннн (ПВА 157)

(24а) *Братији* пак *сакупљеној* рече Антониј: [...] (ПМЉ 97)

(25) н оумножнвшнмсѧ братьн в пеѹерѣ [н не нмѡцнм сѧ вмѣстнтн]·
н помыслнша поставнтн вѣ пеѹеры мѧнастырь· (ПВА 158)

(25а) И *када се умножи братија*, и када се не могаше смјестити у пећини,
намислише да поставе манастир изван пећине. (ПМЉ 98)

У оквиру конструкције АД између именице и партиципа остварује се формалнограматичка конгруенција, у примерима бр. 23 и 24, у којима су РПСВ и ТППВ у форми једине женског рода неодређеног вида, и семантичка конгруенција, у примеру бр. 25, у којем је РППВ у форми множине одређеног вида. Осим тога, видели смо да се у ПМВ срећу неправилне форме именице *братња* (т. 2.1. примери бр. 6, 7), а такав облик посведочен је и у оквиру конструкције АД, у примеру бр. 23, у којем је уместо одговарајућег облика за датив *братњ* употребљена форма *братњ*. Мешање падешких облика последица је утицаја тврде на меку варијанту именица \bar{a} дуго основа. У преводу на српски језик Н. Косовића између именице *братија* и глагола у форми једине *пресједи* и *умножи се*, као и трпног глаголског придева, такође у форми једине *сакупљеној* реализује се формалнограматичка конгруенција. У примеру бр. 23 РПСВ употребљен је у имперфекатском значењу, а читава конструкција АД кондензује временско значење, па би превод могао гласити: *када братија сеђаше (седијаше)*. У староруском језику ТППВ, као и РППВ (в. пример бр. 19) могао је имати значење аориста и перфекта (в. Višnjevac 2018: 685–687). Узимајући у обзир значење конструкције АД у примеру бр. 24, а то је нерашчлањено узрочно-временско значење, превод би могао гласити: *пошто се братија окупи*, са рефлексивном формом глагола или *пошто братија би окупљена*, с трпним глаголским придевом. Узрочно-временско значење АД кондензује и у примеру бр. 25, а везником *пошто* указује се на нерашчлањену семантику: *пошто се братија умножи*.

2.4. Конгруенција са придевима. – У нашем корпусу посведочени су и примери за конгруенцију именице *братња* са придевима.

(26) нже снѧють н по смртн ѧко свѣтнла· н молвѧтъ Бѧ за сдѣ
сущюю брѧю· н за мнрьскую брѧю· (ПВА 198)

(26а) [...] сијају они и послѣје смрти, као свјетѣла, и моле Бога за овдје живућу братију, и за *браћу мирјанине*, [...] (ПМЉ 122)

У примеру бр. 26 придев је у форми акузатива једине женског рода одређеног вида, у функцији атрибута, због чега се остварује формалнограматичка конгруенција.

Приликом превођења на српски језик између именице *братија* и речи које уз њу стоје у највећем броју примера реализује се формалнограматичка конгруенција, односно одговарајући облици су у форми једине женског рода, док се примери за семантичку конгруенцију ређе срећу. Оваква конгруенција посведочена је између именице *братија* и глаголских облика. Анализа показује да се између именице *браћа* и именских речи остварује формалнограматичка, а између ове именице и глаголских облика у највећем броју примера – семантичка конгруенција, док су примери за формалнограматичку конгруенцију веома ретки. И у староруском и у савременом српском језику видели смо примере у којима имамо двојаку конгруенцију: формалнограматичку између именице и именске речи, или именице и партиципа као хибридне, тј. именско-глаголске врсте речи (в. Магоевић 2010: 99–101), а семантичку између именице и глаголских облика.

3. Именица дружна

Староруска збирна именица дружна, како је одређена у речнику (SDRYA, III, 91), у анализираним примерима конгруира са заменицама, глаголима, партиципима, придевима и посесивима.

3.1. Конгруенција са заменицама. У највећем броју примера између именице дружна и заменице остварује се формалнограматичка, док је семантичка конгруенција заступљена у мањем броју примера.

(27) н рѣ Болеславъ разведѣте дружѣну мою по городомъ на покорѣмъ. (ПВЛ 143)

(27а) И рече Болеслав: „Разведите *дружину мою* по градовима на кост [...]” (ПМЉ 89)

(28) н потѣ мнрѣ створнхѣ с Тугорканомъ. н со нпѣмн кнзѣн Половечѣскимн. н оу Глѣбовн ѿдн поажѣ дружнну свою всю. (ПВЛ 249)

(28а) [...] па смо онда мир склопили са Тугорканом и са осталим кнезовима половачким и од Гъебове пратње отесмо *своју дружину*. (ОССРК 24)

У наведеним примерима реч је формалнограматичкој конгруенцији пошто су присвојне заменице *моѡ* и *своѡ*, као и одређена заменица *всѡ* у форми женског рода једине.

(29) вѣ бо Володнмерѣ любѡ дружнну н с ннмн думаѡ ѡ строн земленѣ. (ПВА 126)

(29а) Јер Владимир љубѡшаше дружину и са њом се савѣтоваше о уређењу земље [...]. (ПМЉ 79)

(30) н послуша нхѣ Володнмерѣ. н в ту ноцѣ посла Володнмерѣ Славѡту с нѣколнкою дружнною. (ПВА 227)

(30а) И послуша *их* Владимир, и те (исте) ноћи посла Славјату са *малом дружином* [...]. (ПМЉ 139)

У примеру бр. 29 лична заменица је у форми 3. лица множине, због чега је остварена семантичка конгруенција. У преводу на српски језик употребљена је лична заменица 3. лица једине, односно реализује се формалнограматичка конгруенција. У примеру бр. 30 именица *дружнна* изостављена је из првог дела реченице, али је претходно наведена у контексту. Конгруира са личном заменицом 3. лица множине, односно остварена је семантичка конгруенција. Поред тога, у овом примеру видимо облик акузатива множине *нхѣ* будући да је реч о преношењу облика генитива на акузатив, док би изворни облик за акузатив множине мушког (и женског) рода заменице 3. лица множине гласио *ѣ*. У истом примеру наводи се неодређена заменица *нѣколнка*, у форми инструментала једине женског рода, а између ње и збирне именице остварује се формалнограматичка конгруенција.

3.2. Конгруенција са глаголима. – В. И. Дектјарјов наводи да су глаголи приликом конгруенције са именицом *дружнна* у форми множине (Дектјарѡв 2014: 122). Наши примери показују да се између именице *дружнна* и глаголских облика – аориста, имперфекта, презента, футура I и императива остварује семантичка конгруенција, односно да су глаголи у форми множине.

(31) кѣ Мстнславу же собрашасѡ дружнна вѣ тѣ днѣ. н в другын (ПВА 239)

(31а) А Мстиславу *се* тога дана и другог *сакути дружина*: [...] (ПМЉ 145)

У млађим преписима Р и А остварена је формалнограматичка конгруенција, са формом 3. лица јединине аориста собрася.

(32) н прндѡ к нему. н сѣдѡху ѡколо него дружнѡ. (ПВЛ 265)

(32а) И дођох к њему; и сјеђаше поред њега дружина, [...] (ПМЉ 151)

(33) ѡнъ же не внмаше того глѡ. како азъ хоѹю нпъ законъ прнѡтн єднпъ. а дружнѡ [моа] сему смѣѡтнса пѡупут. (ПВЛ 63)

(33а) Он не слушао то, говорећи: „Како да ја сам други закон примим? Дружина моја смијаће се томе”. (ПМЉ 39)

У примеру бр. 33 млађи препис Р наводи форму јединине пѡупеть, чиме се остварује формалнограматичка конгруенција.

(34) ѡпа же рѣ ндуть по мпѣ сѣ дружноу мужа моего. (ПВЛ 57)

(34а₁) Она пак рече: „Иде за мною са дружином мужа мојега.” (ПМЉ 35)

(34а₂) Она им одговори: „Иду за мною са дружином мужа мојега.” (ОС-СРК 16)

У наведеном фрагменту форма 3. лица множине презента дистантно је употребљена у односу на именицу дружна, а форма множине упућује на семантичку конгруенцију. У српским преводима остварене су различите конгруенције – у преводу Н. Косовића глагол је у форми јединине, па је реч о формалнограматичкој, док је у преводу В. Минића глагол у форми множине презента, због чега је остварена семантичка конгруенција.

Као и код именице вратнѡ (т. 2.2. примери 15, 16) и код именице дружна среће се двострука конгруенција у конструкцији: глагол + именица + заменица (именица + заменица + глагол) и глагол + именица + посесив.

(35) [н] рѣша Деревѡи к Ользѣ кдѣ суть дружнѡ наша. нхѣже послахомъ по тѡ. (ПВЛ 57)

(35а₁) И рекоше Древлѡи Ольги: „Гдје је дружина наша коју посламо по тебе?” (ПМЉ 35)

(35а₂) И рекоше Древлѡи Ольги: „Гдје је дружина наша коју смо послали по тебе?” (ОССРК 16)

У овом примеру присвојна заменица наша је у форми јединине, што нам указује на формалнограматичку конгруенцију, док је глагол быти у форми множине, па је реч о семантичкој конгруенцији. Млађи преписи Р и А упућују

на формалнограматичку конгруенцију и у конструкцији са глаголом пошто је глагол *БЫТН* у форми јединице: *ЕСТЬ*.

3.3. Конгруенција са партиципима. – У примерима које смо анализирали именица *ДРОУЖНА* конгруира са *РППВ* у атрибутој функцији и том приликом се остварује семантичка конгруенција и са *РПСВ* у функцији *АД*, али је у том примеру посведочена неправилна форма партиципа.

(36) *КНАЗЮ ЖЕ ИЗ ОКОЦА ЗРАЦЮ. Н ДРОУЖНИѢ СТОДЦЮ ОУ КНАЗѢ. РѢ ТУКЫ БРАТЬ ЧЮДНИѢ ИЗАСЛАВУ.* (ПВА 171)

(36а) Кнезу, који стајаше крај прозора, и *дружини*, која стајаше крај кнеза, рече Туки, брат Чудинов: [...] (ПМЉ 106)

У наведеном примеру *РПСВ* са имперфекатским значењем је у функцији *АД*, али је неправилна форма употребљена очито под утицајем претходног партиципа у мушком роду. Тачан облик за датив јединице женског рода одређеног вида *СТОЯЩН* наводи се у млађим преписима *Р* и *А*. На тај начин се између *РПСВ*, у правилној форми, и именице *ДРОУЖНА* остварује формалнограматичка конгруенција. Имајући у виду имперфекатско значење *РПСВ*, као и временско значење читаве конструкције *АД*, превод наведеног фрагмента могао би гласити: *када дружина стајаше*.

3.4. Конгруенција са придевима. – Између именица *ДРОУЖНА* и придева остварују се обе конгруенције – формалнограматичка (чешће) и семантичка конгруенција (ређе).

(37) *ГЛѢБЪ ЖЕ ВВОРЗѢ ВСѢДѢ НА КОПѢ С МАЛОЮ ДРОУЖНОЮ ПОНДЕ* (ПВА 135)

(37а) Гљѣб брзо усједе на коња и с *малом дружином* пође, [...] (ПМЉ 84)

Облик *малою* је у инструменталу јединице женског рода одређеног вида, па се остварује формалнограматичка конгруенција. У препису *А* наводи се конструкција *маломъ дружныи*. Облик *маломъ* у инструменталу јединице среће се и у тексту *ЛЛ*: *съ маломъ же дружныи возъвратнѣ* (ПВА 54). Реч је супстантивизованој форми, у значењу *са мањим делом (дружине)*, а именица *ДРОУЖНА* је у функцији неконгруентног атрибута.

3.5. Конгруенција са посесивима. – Између именице *ДРОУЖНА* и посесива остварује се формалнограматичка конгруенција будући да су посесиви у форми јединице женског рода, што можемо видети у наредним примерима:

(38) *СТОПОЛКЪ ЖЕ НЕ ЗДУМАВѢ. С БОЛШЕЮ ДРОУЖНОЮ ѢНЮ.* (ПВА 218)

(38a) А Свјатополк, не размисливши са старом *дружином оца* [...] (ПМЉ 133)

(39) Н хотѣше понти в Русь. н [не] наѣше с нимн [никтоже] ѿ дружныи княже. (ПВЛ 154)

(39a) [...] и, када они хтједоше да пођу у Русију, нико од *дружине кнежеве* не пође са њима. (ПМЉ 95)

У примеру бр. 39 употребљена је неправилна форма посесива женског рода у генитиву јединине одређеног вида, правилан облик гласи *кнѣжѣѣ* или *кнѣжеѣ*. У млађим преписима наводе се облици *кнѣзя* (Р) и *кнѣзь* (А).

4. Збирна именица Роусь

Како се наводи у *Речнику староруског језика* (SRYA, 22, 261), именица *Роусь* имала је збирно значење и означавала је: „Название древнего населения Киевской земли; восточные славяне; в XV–XVII вв. – общее название русских, украинцев и белорусов”, али је означавала и државу источних Словена. Ова именица посведочена је у анализираном корпусу у оба значења, а ми ћемо размотрити њено етнонимско значење у оквиру којег је она збирна. Именица *Роусь*⁵ у нашем корпусу конгруира са заменицама, глаголима, партиципима и придевима.

4.1. Конгруенција са заменицама. – У анализираном корпусу староруска именица *Роусь* конгруира са одређеном заменицом *всѣа* и тада се реализује формалнограматичка конгруенција, док се са личним заменицама остварује семантичка конгруенција, што нам показују следећи примери:

(40) [н] поѣша по собѣ всю Русь. (ПВЛ 20)

(40a₁) [...] и узеше они са собом *све Русе*, [...] (ПМЉ 13)

(40a₂) [...] и узеше собом *све Русе*, [...] (ОССРК 12)

(41) н да творѣтъ куплю. ѣкоже нмѣ надовѣ. (ПВЛ 49)

(41a) [...] и да тргују колико *им* треба, [...] (ПМЉ 29)

⁵ У ПМВ употребљавају се збирне именице које означавају племена. Тако су, поред именице *Роусь* посведочене и именице: *Мерѣ*, *Моурома*, *Ћюдь*, *Морѣдѣ*, *Весь*, *Пермь*, *Корсь*, *Любь*, *Знмѣгола*, *Певѣра*, *Гѣмь*, *Лнтѣ*, *Сѣтъгола*, *Волѣхва*, *Ћеремнсь*. На формалнограматичку конгруенцију указује нам придев у форми јединине: *Заволоучьскаѣ* *Ћюдь*. Именица *Оугра* посведочена је и као збирна, али и у форми множине *Оугре* или *Оугрн*. Именица *Волѣхва* у каснијим преписима, али и у ПМВ јавља се у форми *Волохове*, тј. *Волѣхве*. Именица *Ћеремнсь* у Т налази се у варијанти *Ћеремнсн* (уп. Dektiārev 1982: 96–97).

У примеру бр. 41 лична заменица 3. лица множине је у дистантној употреби. Посведочени су и примери у којима је лична заменица 3. лица множине неправилно употребљена (под утицајем руске рецензије црквенославенског језика):

(42) Феѡѡфанъ же сусрѣте ѡ въ лѡдехъ со ѡгнемъ. (ПВЛ 44)

(42а) Теофан *их* пресрете лађама са огњем, [...] (ПМЉ 27)

У наведеном примеру лична заменица 3. лица је у неправилној форми за акузатив множине ѡ, док би правилан облик за мушки и женски род гласио ѡ.

4.2. Конгруенција са глаголима. – В. И. Дектјарјов наводи да је приликом конгруенције са збирним именицама које имају етнонимско значење глагол у форми множине (Дектјарев 2014: 120). У највећем броју примера између именице *Русь* и глаголских облика – аориста, имперфекта, перфекта, презента и футауа I, као и конструкције *да* + презент у значењу императива остварује се семантичка конгруенција, али су посведочени и примери за формалнограматичку конгруенцију, са глаголом у форми презента.

(43) ѡко прн семъ црн прнходнша Русь на Црѣгородъ. (ПВЛ 17)

(43а) [...] јер, за врејеме овога цара, *Руси нападаше* на Цариград [...] (ПМЉ 12)

(44) н нпа многа [зла] творѡхоу Русь Грекомъ. (ПВЛ 30)

(44а₁) [...] и многа зла *чињаху Руси* Грцима [...] (ПМЉ 18)

(44а₂) [...] и много другога зла *учинише Руси* Грцима, [...] (ОССРК 13)

(45) аще прнхдутъ Роу бес кѡплан. да не взмѡютъ мѣсѡчнны (ПВЛ 31)

(45а) [...] „Ако *дођу Руси* не због трговине, *да не узимају* мјесечину: [...]” (ПМЉ 19)

(46) ѡ то^м аще украде^н бу^атъ челадинъ Роу^скын. нлн ускоу^н^г нлн по нѡжн прода^н бу^атъ. н жаловати наупоу^т Роу^с. (ПВЛ 36)

(46а) О овом: ако украдено буде чељаде руско, или ако ускочи, или насилно буде продано, и ако *се Руси буду жалили*, [...] (ПМЉ 22)

(47) такоже н Болгаре послаша вѣсть. глѣще надутъ Рьсь н нацлн суть к совѣ Печѣннн. (ПВЛ 45)

(47а) Тако исто и Бугари послаше вијест, говорећи: „*Иду Руси и унајмили* су Печенеге.” (ПМЉ 27)

(48) послаша к Раману глѣще· се нде Русь бе-цнсла корабль· (ПВЛ 45)

(48а) [...] послаше Роману, говорећи: „Ето *иду Руси*, безбројни су им бродови, [...]” (ПМЉ 27)

(49) аще сѡбращетъ въ вустѣъ Днѣпръскомъ Русь· Корсунанъ рыбы ловаща· (ПВЛ 51)

(49а) Ако *Руси нађу* Корсунице да лове рибу [...] (ПМЉ 31)

У примерима бр. 43–47 реч је семантичкој конгруенцији пошто су глаголски облици аорист, имперфекат, перфекат, презент, футур I, као и конструкција *да* + презент у значењу императива у форми 3. лица множине, док је у примерима бр. 48, 49 реч о формалнограматичкој конгруенцији пошто су глаголи у форми 3. лица једине презента. Посведочени су и примери у којима се у млађим преписима реализује другачија конгруенција. Тако се у примеру бр. 49 у преписима Р и А наводи форма обрјацутъ која указује на семантичку конгруенцију, са формом 3. лица множине презента. И у примеру бр. 48 млађи преписи Р и А указују на семантичку конгруенцију, са формом 3. лица множине глагола ндутъ.

4.3. Конгруенција са партиципима. – Наши примери показују да именица Роусь конгруира са РПСВ у оквиру атрибутске, адвербијалне, атрибутско-адвербијалне и функције АД, са РППВ – у склопу адвербијалне и атрибутске функције, и са ТПСВ – у оквиру атрибутске функције. У конструкцији са РПСВ и РППВ у адвербијалној функцији реализује се семантичка конгруенција, као и у оквиру атрибутске функције РППВ, у конструкцији са ТПСВ у атрибутској функцији – формалнограматичка, док се и семантичка и формалнограматичка конгруенција остварују у оквиру конструкције са РПСВ у атрибутској, атрибутско-адвербијалној и функцији АД.

(50) ѿ взнимающихъ кѡпаю Роу (ПВЛ 37)

(50а) О *Русима који се баве* куповином. (ПМЉ 22)

(51) Словѣнн же сѣдаху по Дунаевн нхже прнѣша Оугрн н Марава· [н] Чесн н Лѡхове н Поляне њже нынѣ зовомаѡ Русь· (ПВЛ 26)

(51а) [...] Словени, који сјеђаху уз Дунав – њих пак покорише Угри, и Морава, и Чеси, и Пољаци, и Пољани, *које* данас *зовемо Руси*. (ПМЉ 16)

(52) свѣцаша Русь нздоша въружнвшесѡ на Грекн· (ПВЛ 44)

(52а) Посавјетоваше се Руси, изиђоше, *наоружавши се*, против Грка, [...] (ПМЉ 27)

(53) снѣе прѣдоша Русь пытающе вѣры нашеа. (ПВЛ 107)

(53а) [...] „Дођоше Руси, који испитују вјеру нашу. [...]” (ПМЉ 67)

(54) прѣходѣшнмъ Роу здѣ. да не творѣтъ пакостн в селѣх. в страѣх
нашен. (ПВЛ 31)

(54а) [...] Русима који овамо долазе, да не чине пакости у селима и у земљи
нашој. (ПМЉ 19)

У примеру бр. 50 РПСВ је у атрибутој функцији, у форми локатива множине одређеног вида. У истој функцији је и ТПСВ у примеру бр. 51, у форми номинатива једине женског рода одређеног вида. У примеру бр. 52 РППВ је у адвербијалној функцији, у форми номинатива множине мушког рода неодређеног вида. У примеру бр. 53 РПСВ је у мешовитој, атрибуто-адвербијалној функцији, у номинативу множине мушког рода неодређеног вида (женски род гласио је пытающе). Пошто је реч о мешовитој функцији, превод примера бр. 53, поред наведеног превода Н. Косовића, могао би гласити: *Дођоше Руси испитујући*. У последњем наведеном примеру РПСВ је у функцији АД, у форми множине одређеног вида. Конструкција АД овде има чисто временско значење, а РПСВ је употребљен у презентском значењу, па би превод могао гласити: *када Руси овамо долазе*.

4.4. Конгруенција са придевима. – Између збирне именице Роусь и придева остварују се семантичка и формалнограматичка конгруенција, на шта нам указује следећи пример:

(55) н ходн Нгоръ ротѣ н людн его. елнко поганыхъ Ру^{ен}. а хѣяную Русь воднша ротѣ. в црѣвн стго Нльн. (ПВЛ 54)

(55а) [...] и закле се Игор и људи његови – колико *пагана* би међу *Русима*; а *хришћане Русе* привелоше заклетви у цркви светог Илије, [...] (ПМЉ 33)

У наведеном примеру први придев је у форми генитива множине одређеног вида поганыхъ, а други је у форми акузатива једине женског рода одређеног вида хѣяную. Српски преводилац анализиране форме превео је именицама.

5. Збирна именица родъ

У речнику староруског језика именица родъ у четвртном значењу окарактерисана је као збирна (SRYA, 22, 180), а на исти начин описује је и И. И. Срезњевски (III, 137). У савременом српском језику именица *род* често има збирно значење (RMS V, 551).

5.1. Конгруенција са заменицама. – Староруска збирна именица родъ конгруира са присвојним заменицама и тада се реализују обе конгруенције – формалнограматичка у већем броју примера, док се семантичка ређе среће.

(56) аще Бѣ хоцетѣ помнловати рѡ моего н земл^а Рускнѣ. (ПВЛ 64)

(56a) [...] ако Бог хоће да помилује *род мој* и земљу Руску, [...] (ПМЉ 39)

У наведеном примеру остварена је формалнограматичка конгруенција будући да је присвојна заменица *мон* у форми акузатива једине мушког рода, који се изједначио са генитивом (изворни акузатив једине мушког рода присвојне заменице гласио је *мон*).

Са присвојном заменицом *свон* именица родъ у ПМВ употребљава се како у форми једине тако и у форми множине, а исто је и приликом превођења на српски језик, што нам показује следећи пример:

(57) Подем же жнвшемъ съсобѣ н володѣюцемъ. н роды свонмн нже н до сеѣ братѣѣ баху Полапе. н жнваху кождо съ свонмъ родомъ. н на свонхъ мѣстѣхъ. владѣюще кождо родомъ свонмъ на свонхъ мѣстѣхъ. (ПВЛ 9)

(57a₁) Пољани пак живљаху одвојено од других и управљаху *родовима својим*; јер и до ове браће бијаху Пољани, и живљаху сваки са *својим родом* и на својим мјестима, управљајући сваки *родом својим*. (ПМЉ 8)

(57a₂) Пољани су у то вријеме живјели посебно и сами су управљали *својим племенима*; јер, и прије ове браће (о којима ће касније бити ријечи) постојали су Пољани, и живјели су у *племенима* на својој земљи, и свако је *племе* само собом управљало. (ОССРК 11)

Српски преводиоци употребили су именице *род* – Н. Косовић и *племе* – В. Минић. У свим примерима у којима је именица родъ у староруском тексту у форми множине,⁶ исти граматички број употребљен је у преводу на српски језик Н. Косовића, при чему је српски преводилац у једном примеру употребио именицу *рођаци*.

5.2. Конгруенција са глаголима. – Између именице родъ и глаголских облика – аориста и презента остварују се обе конгруенције, семантичка када је глагол у форми множине (пример бр. 58) и формалнограматичка када је глагол у једини (примери бр. 59, 60).

⁶ О облицима множине збирних именица у српском језику в. Ресо 1956: 235–237

(58) Н по снхъ братън держатн· поуаша родъ нхъ кнаженъс в
Поллахъ. (ПВЛ 10)

(58a) И посліје ове браће *поче да* код Пољана кнежевску власт *држи род*
њихов, [...] (ПМЉ 9)

(59) н не бѣ въ ннхъ правды· н вѣста родъ на родъ. (ПВЛ 19)

(59a₁) И не би међу њима правде, и *уста род* на род, [...] (ПМЉ 13)

(59a₂) И не бијаше међу њима правде, и *устаде племе* на племе, [...] (ОС-
СРК 12)

(60) нмашеть же н за оубъсѣпна глѣ љко ро^а его возметь. (ПВЛ 71)

(60a) [...] узимао је и за убијене, говорећи као „*Род ће његов узети*”. (ПМЉ
44)

У примеру бр. 59 млађи преписи Р и А наводе облик восташа, чиме се
указује на семантичку конгруенцију, са формом аориста у множини. У преводу
на српски језик између именице *род* и глаголских форми аориста и футура I
реализује се формалнограматичка конгруенција.

6. Закључне напомене

Истраживање показује да се између анализираних староруских збирних
именица и глаголских облика реализује семантичка конгруенција, док су
ретки примери за формалнограматичку конгруенцију. У највећем броју при-
мера личне заменице су у форми множине, чиме се између њих и збирних
именица остварује семантичка конгруенција, док је у конструкцији са при-
својним заменицама израженија формалнограматичка конгруенција. Када је
реч о партиципима, обе конгруенције су посведочене у оквиру атрибушке,
атрибушко-адвербијалне, као и функције АД, док је семантичка конгруенција
карактеристична за адвербијалну функцију радних партиципа. Ако је реч о се-
мантичкој конгруенцији између збирних именица и партиципа, у различитим
синтаксичким функцијама, партиципи су у мушком роду. Обе конгруенције
посведочене су у синтаagmaма које чине збирна именица и придев.

Извори

1. ОССРК (1994), *Одабране странице старе руске књижевности* [превод и коментари В. Минић], Цетиње: Обод.
2. ПВЛ (1962), *Повесть временных лет*, у: Полное собрание русских летописей. Т. I, Москва: Издательство восточной литературы.
3. ПМЉ (2003), *Повијест минуљих љета или Несторов љетопис* [превод и коментари Н. Косовић], Београд: ИКП „Никола Пашић”.

Речници

1. РМС (²1990), *Речник српскохрватскога књижевног језика*, т. I, V, Нови Сад: Матица српска.
2. СДРЯ (1988), (1990), *Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) в десяти томах*, т. I, III, Москва: Академия наук СССР, Институт русского языка, „Русский язык”.
3. Срезневский (²2003), *Материалы для словаря древнерусского языка*, т. I, III, Москва: „Знак”.
4. СРЯ (1975), (1997), *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, вып. 1; 22, Москва: „Наука”.

Литература

1. Вишњевац, Вишња (2016), „Радни и трпни партицип садашњег времена у саставу предиката у староруском језику”, *Филолог – часопис за језик, књижевност и културу*, Филолошки факултет Бања Лука, XIV, 102–117.
2. Вишњевац, Вишња (2017а), „Имперфекатско значење радног партиципа садашњег времена у староруском језику и његови преводи на савремени српски језик”, *Србистика данас*, зборник научних радова, Филолошки факултет Бања Лука, II, 64–91.
3. Вишњевац, Вишња (2017б), „Атрибутивно-адвербијална функција древнеруских действительных причастий”, *Philologia Mediana*, Филозофски факултет Ниш, IX, 333–349.
4. Вишњевац, Вишња (2018), „Конкурентност синтаксичких средстава за исказивање узрочног и временског значења у Повести о минулим временима”, *Српски језик: студије српске и словенске. Серија I*, Друштво за неговање и проучавање српског језика, Филолошки факултет Београд, XXIII, 677–693.
5. Дектярев, Владимир Иванович (1982), „Собирательность и категория числа в истории славянских языков”, *Вопросы языкознания*, Российская академия наук Москва, 4, 92–101.

6. Дектярев, Владимир Иванович (1987), „Плюрализация имен собирательных в истории славянских языков”, *Вопросы языкознания*, Российская академия наук Москва 5, 59–73.
7. Дектярев, Владимир Иванович (2014), *Категория числа в славянских языках (истроикосемантическое исследование)*, Ростов-на-Дону: Издательство Южного федерального университета.
8. Иванов, Валерий Васильевич (1990), *Историческая грамматика русского языка*. Издание третье, переработанное и дополненное, Москва: Просвещение.
9. Мароевич, Радмило (20016), „Над чем работают ученые”, *Вопросы языкознания*, Российская академия наук Москва, 2, 151–153.
10. Маројевић, Радмило (2010), „Структура врста ријечи у савременом српском језику (у поређењу са старославенским и руским)”, *Научни скуп: Интердисциплинарност и јединство савремене науке*, Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет, т. I, књ. 4, 99–110.
11. Пецо, Асим (1956), „Облици колективних именица на -ад”, *Наш језик*, Институт за српски језик САНУ Београд, VII, св. 7–10, 234–246.
12. Пипер, Предраг, Иван Клајн (2017), *Нормативна граматика српског језика*. Друго измењено и допуњено издање, Нови Сад: Матица српска.
13. Русская грамматика (2005), Т. I. Фонетика, фонология, ударение, интонация, словообразование, морфология. Москва: Российская академия наук, Институт русского языка им. В. В. Виноградова.
14. Русская грамматика (2005), Т. II. Синтаксис, Москва: Российская академия наук, Институт русского языка им. В. В. Виноградова.
15. Стевановић, Михаило (1936), „Предикат збирних именица”, *Наш језик*, IV, 202–206.
16. Цвијовић, Драгана (2017), *Збирне именице у савременом српском језику*, докторска дисертација, Београд.
17. Цвијовић, Драгана (2019), „Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске скупине”, *Наш језик*, Институт за српски језик САНУ Београд, L/2, 141–150.
18. Черных, Павел Яковлевич (1952), *Историческая грамматика русского языка*, Москва: УЧПЕДГИЗ.
19. Шахматов, Алексей Александрович (1947), *Очерк современного русского литературного языка*, Москва: УЧПЕДГИЗ.

Višnja B. Višnjevac
University of East Sarajevo
Faculty of Philosophy
Department of Russian Studies

THE CONGRUENCE OF THE OLD RUSSIAN COLLECTIVE NOUNS IN THE TALE OF BYGONE YEARS

Summary

In this paper, in the *Tale of Bygone Years* according to the Lawrencian's Chronicle from 1377, the congruence of the Old Russian collective nouns is analysed. The analysed nouns congrue with pronouns, verbs, participles, possessives and adjectives. The research shows that semantic congruence is primarily realised with verb forms aorist, imperfect, present, future I and imperative, as well as with the construction *da* + present in the sense of the imperative mood. Semantic congruence also dominates in the construction collective noun + personal pronoun while between a collective noun and the possessive pronouns, a formal grammatical congruence is realised. Within the participle analysis, the realisation of both congruences is noted, both semantic and formal grammatical. At the same time with the consideration of the situation in the Old Russian language, a comparison is made with the contemporary Serbian language, within the appropriate translation equivalents which emphasises the importance of comparative study of the Old Russian and contemporary Serbian within their synchronal overview.

► **Key words:** Congruence, collective nouns, Old Russian language, Serbian language.

References

1. Cvijović, Dragana (2017), *Zbirne imenice u savremenom srpskom jeziku*, doktorska disertacija, Beograd.
2. Cvijović, Dragana (2019), „Ekspresivna vrednost zbirnih imenica koje označavaju etničke, nacionalne, verske skupine”, *Naš jezik*, Institut za srpski jezik SANU Beograd, L/2, 141–150.
3. Chernykh, Pavel Iākovlevich (1952), *Istoricheskaia grammatika russkogo iazyka*, Moskva: UChPEDGIZ.
4. Dektiārev, Vladimir Ivanovich (1982), „Sobiratel'nost' i kategorii chisla v istorii slaviānskikh iazykov”, *Voprosy iazykoznaniiā*, Rossiiskaia akademiiā nauk Moskva, 4, 92–101.

5. Dektiārev, Vladimir Ivanovich (1987), „Pliūralizatsiā imen sobiratel' nykh v istorii slaviānskikh iāzykov”, *Voprosy iāzykoznaniiā*, Rossiiskaiā akademiā nauk Moskva 5, 59–73.
6. Dektiārev, Vladimir Ivanovich (2014), *Kategoriā chisla v slaviānskikh iāzykakh (istroikosemanticheskoe issledovanie)*, Rostov na Donu: Izdatel'stvo Iūzhnogo federal'nogo universiteta.
7. Ivanov, Valerii Vasil'evich (1990), *Istoricheskaia grammatika russkogo iāzyka*. Izdanie tret'e, pererabotannoe i dopolnennoe, Moskva: Prosveshchenie.
8. Maroevich, Radmilo (2001b), „Nad chem rabotaiūt uchenye”, *Voprosy iāzykoznaniiā*, Rossiiskaiā akademiā nauk Moskva, 2, 151–153.
9. Marojević, Radmilo (2010), „Struktura vrsta riječi u savremenom srpskom jeziku (u poređenju sa staroslavenskim i ruskim)”, Naučni skup: *Interdisciplinarnost i jedinstvo savremene nauke*, Pale: Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet, t. I, knj. 4, 99–110.
10. Peco, Asim (1956), „Oblici kolektivnih imenica na -ad”, *Naš jezik*, Institut za srpski jezik SANU Beograd, VII, sv. 7–10, 234–246.
11. Piper, Predrag, Ivan Klajn (2017), *Normativna gramatika srpskog jezika*. Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Novi Sad: Matica srpska.
12. Russkaiā grammatika (2005), T. I. Fonetika, fonologiiā, udarenie, intonatsiā, slovoobrazovanie, morfologiiā. Moskva: Rossiiskaiā akademiā nauk, Institut russkogo iāzyka im. V. V. Vinogradova.
13. Russkaiā grammatika (2005), T. II. Sintaksis, Moskva: Rossiiskaiā akademiā nauk, Institut russkogo iāzyka im. V. V. Vinogradova.
14. Stevanović, Mihailo (1936), „Predikat zbirnih imenica”, *Naš jezik*, IV, 202–206.
15. Shakhmatov, Alekseĭ Aleksandrovich (1947), *Oчерк современногo русскогo литературногo iāzyka*, Moskva: UChPEDGIZ.
16. Višnjevac, Višnja (2016), „Radni i trpni particip sadašnjeg vremena u sastavu predikata u staroruskom jeziku”, *Filolog – časopis za jezik, književnost i kulturu*, Filološki fakultet Banja Luka, XIV, 102–117.
17. Višnjevac, Višnja (2017a), „Imperfekatsko značenje radnog participa sadašnjeg vremena u staroruskom jeziku i njegovi prevodi na savremeni srpski jezik”, *Srbistika danas*, zbornik naučnih radova, Filološki fakultet Banja Luka, II, 64–91.
18. Vishnevats', Vishniā (2017b) „Atributivno-adverbial' naiā funktsiā drevnerusskikh deĭstvitel' nykh prichastiĭ”, *Philologia Mediana*, Filozofski fakultet Nish, IX, 333–349.
19. Višnjevac, Višnja (2018), „Konkurentnost sintaksičkih sredstava za iskazivanje uzročnog i vremenskog značenja u Povesi o minulim временима”, *Srpski jezik: studije srpske i slovenske. Serija I*, Društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, Filološki fakultet Beograd, XXIII, 677–693.

Преузето: 2. 3. 2021.
Корекције: 23. 3. 2021.
Прихваћено: 25. 3. 2021.